

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Hukuk Fakültesi Dergisi
Erzincan Law Review

Cilt/Vol: 29 Sayı/No: 2 Aralık/December 2025

Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku Açısından Siyasi Parti Defterleri

Political Party Ledgers within the Framework of Political Party and Election Law

  Doç. Dr. Fatih GÜLER*

 10.60002/ebyuhfd.1770730

ÖZ

Siyasi partiler faaliyetlerine devam ederken hukuki sonuç doğurması muhtemel karar ve işlemlerine ilişkin olarak, ilgili konuya özgülenmiş “defterleri” temin etmek, bu defterleri ilgili makamlara tasdik ettirdikten sonra konuyla ilgili bilgileri defterlere işlemek zorundadırlar. Siyasi partiler açısından tutulması zorunlu defterler; karar defteri, üye kayıt defteri, gelir ve gider defteri, gelen ve giden evrak kayıt defteri ile demirbaş eşya defterleridir. Bu zorunluluğun muhtemel hukuki uyumsuzluklarda veya rutin yargısal denetimlerde (örneğin siyasi partilerin mali denetimi) yargı organları açısından başvurulacak ilk kaynak ve delil niteliğinde olduğu açıktır. Bunun yanında siyasi partilerin üyelerinin parti içi demokrasi taleplerinin yerine getirilmesi süreçlerinde siyasi parti defterleri parti içi şeffaflık ve hesap verilebilirlik anlamında önemli bir fonksiyon ifa etmektedirler.

* Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Çan Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Anabilim Dalı.

Makale Bilgisi/Article Info: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş/Received: 22.08.2025 | Kabul/Accepted: 16.11.2025.

Bu makale, intihal programında taranmış ve iki (kör) hakem incelemesinden geçmiştir. This article was submitted in a plagiarism program and reviewed by two (blind) referees.

Atıf/Cite as: Fatih Güler, “Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku Açısından Siyasi Parti Defterleri”, EBYÜ-HFD, C. 29, S. 2, Aralık 2025, (795-816).

Bu makale **Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası** lisansı ile lisanslanmıştır.

Siyasi partiler gerek işlerini gerekse de diğer kurum ve kuruluşlar ile ilişkilerini yazılı şekilde yürütme esaslı olarak hareket etmelidirler. Zira siyasi parti organlarındaki yürütme görevleri sınırlı sürelerle bağlı ve fahri niteliklidir. Siyasi partilerin ülkeyi yönetmeye yönelik hukuki ve siyasi hedefleri doğrultusunda kurumsallaşmalarını beklemek hem kanun koyucunun hem de vatandaşların makul beklentileri arasındadır. Çalışmada siyasi partilerin defterlerinin seçim hukuku ve siyasi partiler hukuku açısından yeri ve önemi ele alınmıştır. Bu bağlamda Siyasi Partiler Kanunu hükümleri çerçevesinde defterlerin hukuki dayanağı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Siyasi Partiler Kanunu, Defter, Tasdik, Yüksek Seçim Kurulu, Anayasa Mahkemesi.

ABSTRACT

Political parties are required to maintain specific ledgers dedicated to relevant subjects, in which they record decisions and actions that may have legal consequences during the course of their activities. After being certified by the competent authorities, these ledgers must be duly kept and updated with the relevant information. This obligation constitutes the primary source of reference and evidence for judicial bodies, both in potential legal disputes and in routine judicial audits. Moreover, political party ledgers play a vital role in ensuring transparency and accountability, as well as in meeting the demands of party members for internal party democracy. Political parties are also required to conduct their internal affairs, as well as their relations with other institutions and organizations, in writing. Executive positions within party bodies are limited in duration and are of an honorary nature. From both the legislators' and citizens' perspectives, it is reasonable to expect political parties to institutionalize in accordance with their legal and political objectives, in order to govern the country effectively. This study examines the role and importance of political party ledgers within the framework of election law and political party law. Within this framework, the legal basis of party ledgers is analyzed in light of the provisions of the Political Parties Law.

Keywords: Political Parties Law, Ledgers, Certification, Supreme Election Council, Constitutional Court.

GİRİŞ

Siyasi partiler her ne kadar özel hukuk tüzel kişisi¹ olarak kabul edilseler de kamu hukukuna temas eden noktaları sebebiyle sui generis bir yönleri de vardır. Siyasi partilerin iktidarı ele geçirme hedeflerine ulaşmaları sürecinde hukuk dışı etkilerden uzak kalmalarını temin etmek amacıyla sınırlı bir kamusal denetim altında olmaları genel kabul görmüş ve yaygın örnekleri olan uluslararası bir uygulamadır. Venedik Komisyonu

1 Kemal Gözler, Türk Anayasa Hukuku, 3. Baskı, Ekin Yayınları, Bursa 2019, s. 419.

tarafından hazırlanan “Siyasi Partiler Hususunda İyi Uygulama Kodu” belli konularda siyasi partilerin kamu kuruluşlarının denetimi altında olması gerektiğine işaret etmiştir.² Karşılaştırmalı hukuk verilerine bakıldığında da bu denetim esnasında başvurulacak temel kaynakların başında siyasi partilerin tutmakla mükellef olduğu defterler gelmektedir.³ Siyasi partiler faaliyetlerine devam ederken hukuki sonuç doğurması muhtemel karar ve işlemlerine ilişkin olarak, ilgili konuya özgülenmiş “defterleri” temin etmek, bu defterleri ilgili makamlara tasdik ettirdikten sonra konuyla ilgili bilgileri defterlere işlemek zorundadırlar. Siyasi partiler açısından tutulması zorunlu defterler; karar defteri, üye kayıt defteri, gelir ve gider defteri, gelen ve giden evrak kayıt defteri ile demirbaş eşya defterleridir.

Siyasi partilerin üyelerinin parti içi demokrasi taleplerinin yerine getirilmesi süreçlerinde siyasi parti defterleri parti içi şeffaflık ve hesap verilebilirlik anlamında önemli bir fonksiyon ifa etmektedirler. Zira siyasi partilerin gelir ve giderlerinin ilgili defterlere kaydedilmesi genel kabul görmüş ve tavsiye edilen uluslararası bir uygulamadır.⁴ Buna rağmen siyasi partilerin defter tutma konusunda pek de istekli veya yetenekli olmadıkları ifade edilebilir. Zira 648 sayılı Kanun’un görüşmeleri esnasında defter tutma yükümlülüğünün siyasi partiler açısından ilave bir iş yükü olacağı da ifade edilmiştir.⁵ Resmi Gazete’de yayımlanan siyasi parti denetim kararları incelendiğinde siyasi partilerin defter tutma yükümlülüklerini sıklıkla ihlal ettikleri görülmektedir. Ocak 2005-Temmuz 2011 tarihleri arasında Anayasa Mahkemesi tarafından karar bağlanan siyasi parti mali denetim kararlarından; yanlış muhasebe uygulamasından kaynaklı kararların içerisinde %14’ünün defterlerle ilgili sorumluluklara uyulmamasıyla ilgili olduğuna ilişkin veri de bu hususu doğrulamaktadır.⁶

2 TBMM, Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Merkezi Venedik Komisyonu (Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu) Türkiye’ye İlişkin Görüşleri, Seçimler, Yargı ve Referanduma İlişkin Karar ve Uygulama Kodları, Ankara 2010, s. 167.

3 Ahmet Naki **Yücekök**, “Siyasi Partilerin Masraf Denetimi”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. XXVII, S. 2, 1972, s. 72.

4 Özlem **Çelik**, “Türk Anayasa Hukukunda Siyasi Partilerin Gelir ve Giderlerinin Mali Denetimi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XII, 2010, s. 1327.

5 Naim **Sönmez**, “27 Mayıs’ın Gölgesinde Çıkarılan İlk Siyasi Partiler Kanunumuz”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 79, 2024, s. 152.

6 Özgün **Akyol**/Fatma **Tektüfekçi** “Türkiye’de Siyasi Partilerdeki Yanlış Muhasebe Uygulamaları ve Çözüm Önerileri”, Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, C. III, S. 2, 2011, s. 293.

Defter tutma zorunluluğunun muhtemel hukuki uyumsuzluklarda veya rutin yargısal denetimlerde (örneğin siyasi partilerin mali denetimi) veya seçim yargısı tarafından itiraz ve şikayetlerin karara bağlanma süreçleri açısından başvurulacak ilk kaynak ve delil niteliğinde olduğu açıktır. Siyasi parti kongresinin yapabilmesi için asgari üye sayısının tespiti,⁷ il genel meclisi üyeliğinde meydana gelen boşalma sebebiyle seçilecek yedek üyenin parti üyeliği durumu,⁸ delegelik için üyelik durumunun tespiti,⁹ siyasi parti kongresinde organlara adaylık ve seçilmişlik durumunda,¹⁰ siyasi parti organlarında alınmış kararların tespiti,¹¹ siyasi partiye girişi yapılan veya siyasi partiden gönderilen evrakların tespiti¹² gibi hususlar bu bağlamda ifade edilebilir. Bu durumlarda siyasi parti defterleri kurucu bir unsur özelliği arz ederken siyasi parti kurucularının parti üye kayıt defterine kaydedilmemesi örneğinde olduğu gibi her zaman yapıcı/kurucu bir unsur teşkil etmediği gibi, kurucular kurulu üyelerinin parti üye kayıt defterinde yazılı olmadığından bahisle üyeliklerinin düşüren siyasi parti hakkında Anayasa Mahkemesi ihtar kararı vermiştir.¹³ Özellikle bilgi-işlem imkan ve kabiliyetlerinin sınırlı olduğu ve siyasi partiler üzerindeki yargısal denetim istencinin ve motivasyonun yüksek olduğu 1980'li yıllarda; Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, birden fazla siyasi parti üyeliği ile ilgili bir tereddüt olması durumunda mahalli kolluk vasıtasıyla üye kayıt defterlerini kontrol ettirdiği de görülmektedir.¹⁴

7 Yüksek Seçim Kurulu, K. 2001/423, 21.07.2001; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2013/497, 19.11.2013; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2017/31, 17.01.2017.

8 Yüksek Seçim Kurulu, K. 2003/312, 19.04.2003.

9 Yüksek Seçim Kurulu, K. 2006/111, 18.03.2006; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2006/369, 25.11.2006; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2017/834, 26.10.2017; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2015/72, 24.01.2015; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2015/49, 16.01.2015.

10 Yüksek Seçim Kurulu, K. 2006/115, 18.03.2006; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2012/133, 22.03.2012; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2015/13, 08.01.2015; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2015/126, 04.02.2015; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2015/263, 22.02.2015; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2015/128, 04.02.2015; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2015/24, 13.01.2015; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2015/48, 16.01.2015; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2014/4318, 27.12.2014; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2014/4303, 20.12.2014.

11 Yüksek Seçim Kurulu, K. 2006/125, 25.03.2006; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2008/27, 19.01.2008; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2012/172, 26.01.2012; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2017/65, 02.02.2017; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2017/625, 27.04.2017; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2017/834, 26.10.2017.

12 Yüksek Seçim Kurulu, K. 2008/53, 26.01.2008; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2012/128, 22.03.2012.

13 Anayasa Mahkemesi, E. 1987/3 (Siyasi Parti İhtar), K. 1987/3, 02/07/1987.

14 Anayasa Mahkemesi, E. 1990/3 (Siyasi Parti İhtar), K. 1990/3, 15/05/1990.

Demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan siyasi partilerin hukuki dayanağını incelemeyi hedefleyen ve genç bir hukuk dalı olan siyasi partiler hukukunun gelişmesi açısından, siyasi partiler hukukunun alt kırımlarının akademik çalışmalara konu edilmesi önem taşımaktadır. Bu çerçevede siyasi partilerin rutin faaliyetleri açısından önem arz eden siyasi parti defterleri çalışmanın temel odağını oluşturmaktadır. Siyasi partilerin defterlerini ele alan müstakil bir çalışmanın olmaması çalışmanın hareket noktasını teşkil ettiği gibi özgün yönüne de işaret etmektedir.¹⁵ Diğer taraftan siyasi partiler hukuku alanına özgülenmiş monografilerde dahi siyasi parti defterlerinin hukuki boyutunun müstakil bir bölüm/başlık olarak ele alınmamış olması da yine bu bağlamda ifade edilebilir.¹⁶ Çalışmada siyasi partilerin defterlerinin seçim hukuku ve siyasi partiler hukuku açısından yeri ve önemi ele alınmıştır. Bu bağlamda ilk önce 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu hükümleri çerçevesinde siyasi parti defterlerinin hukuki dayanakları incelenmiştir.

I. SİYASİ PARTİLER KANUNLARINDA DEFTERLERE İLİŞKİN TEMEL HÜKÜMLER

Türk hukuku açısından siyasi partilere ilişkin ilk modern düzenleme 13.07.1965 tarih ve 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'dur. Bu Kanun'dan önce siyasi partiler dernek olarak kabul ediliyor ve hukuki eylem ve işlemleri bu çerçevede değerlendiriliyordu. Bu tarihten önce derneklere ilişkin düzenlemeleri ihtiva eden 28/6/1938 tarihli ve 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu'nun 28. maddesinin "... cemiyetlerin... defterleri... mahalli hükümet tarafından her zaman teftiş ve tetkik edilebilir" şeklindeki hükme çerçevesinde siyasi partilerin defterlerinin denetimi yürütme organı tarafından yerine getiriliyordu.¹⁷ 648 sayılı Kanun'un temel kurgusu siyasi partilerin denetimini yargısal organlara vermesi sebebiyle, siyasi partilerin defterlerinin denetimi de ilçe seçim kurulu başkanlıklarına devredilmiştir.

648 sayılı Kanun'un hazırlanması sürecinde görüşleri talep edilen Ankara Hukuk Fakültesi tarafından hazırlanan raporda, siyasi parti defterleri

-
- 15 Hamdi **Mehter**, Siyasi Partilerin Mali İşlemleri ve Denetimleri, Genişletilmiş 2. Baskı, TÜRMÖB Yayınları, Ankara 2008. Bu çalışmada siyasi parti defterleri kısaca ele alınmasına rağmen, daha çok mali denetim açısından yeri ve önemi çerçevesinde ve kanun lafzında yer alan hususlar bağlamında sınırlı bir şekilde incelenmiştir.
 - 16 Hüseyin **Özcan**/Murat **Yanık**, Siyasi Partiler Hukuku, Gözden Geçirilmiş İkinci Basım, Der Yayınları, İstanbul 2011; Şeref **İba**, Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku, 8. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2025.
 - 17 Recep **Kaplan**, "Bazı Yabancı Ülkelerde Siyasi Partilerin Mali Denetimini Yapan Kurumlar ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", Maliye Dergisi, S.162, 2012, s. 365.

ile ilgili hususların karşılaştırmalı hukukta da yer aldığı ve aynı zamanda defter tutma mükellefiyetinin siyasi partilerin kamu otoritesine karşı hesap verme mükellefiyetini kolaylaştıracak bir unsur olarak ifade edilmiştir.¹⁸

Siyasi partilerle ilgili hukuki düzenlemeler sırasıyla 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu ve bu kanunun yerine alan 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'dur. Esasen 648 sayılı Kanun (md. 58) ve 2820 sayılı Kanun (md. 60) arasında siyasi parti defterleri açısından esaslı bir fark olduğu söylenemez. 2820 sayılı Kanun demirbaş eşya defterini zorunlu defterler arasına ilave etmiş ve üye kayıt defterinin mahalle ve köy esaslı tutulması ilkesini benimsemiş, bilanço ve kesinhesap defterinin sadece merkez yönetim organınca tutulmasına yönelik 648 sayılı Kanun'da yer alan hükme ise yer vermemiştir.

2820 sayılı Kanun ile demirbaş defterinin zorunlu kılınmasının sebeplerinden birisinin; Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılan siyasi partilerin mallarının hazineye geçmesi sürecine yönelik bir hüküm olduğu değerlendirilebilir. Zira Refah Partisinin kapatılmasından yaklaşık bir ay sonra 18 Şubat 1998 tarih ve 23262 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 235 Sıra No.'lu Millî Emlak Genel Tebliğinde¹⁹ demirbaş eşya defterinde kayıtlı bulunan fakat yerinde tespit edilemeyen taşınır malların da hazineye intikale konu olacağı hususu da düzenlenmiştir.

648 sayılı Kanun ile 2820 sayılı Kanun arasındaki diğer fark defterlerin tasdikine yönelik olmuştur. 648 sayılı Kanun sadece gelir ve gider defteri ile üye kayıt defterinin tasdikini zorunlu kılmışken 2820 sayılı Kanun bunu tüm defterler olarak genişletmiştir. Diğer taraftan 648 sayılı Kanun tasdik yetkisini notere vermişken 2820 sayılı Kanun tasdik işleminin ilçe seçim kurulu başkanınca yapılmasını öngörmüştür. Kanun koyucunun bu değişikliği yapmasında, defterlerin öneminin daha artması ve ilçe seçim kurulu başkanlığı tarafından yapılacak tasdikin ücretsiz olması gibi hususların etkili olduğu görülmektedir.²⁰ Bu hükümlerin dışında her iki Kanun da parti defterlerinden elde edilecek gelirleri siyasi parti gelirleri arasında

18 Tahsin Bekir **Balta ve diğerleri**, “Siyasi Partileri Düzenlemek Üzere Hazırlanması Düşünülen Kanun Tasarısı Hakkında Ankara Hukuk Fakültesi Komisyonunun Mütalaası”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XX, S. 1-4, 1963, s. 250, 270.

19 Fatih **Güler/İlker Karaönder**, “‘Kayıp Trilyon?!’ Davası Sürecinin Siyasi Partilerin Mali Denetimi Perspektifinden Analizi”, Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. VII, S. 3, 2024, s. 842.

20 TBMM, Millî Güvenlik Konseyi, Sıra Sayısı: 562, Siyasi Partiler Kanunu Tasarısının Danışma Meclisince Kabul Olunan Metni ve Millî Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonu Raporu, (Danışma Meclisi: 1/624; Millî Güvenlik Konseyi: 1/486).

saymıştır. 2820 sayılı Kanun 648 sayılı Kanun'dan farklı olarak üye kayıt defterlerinde ilçe seçim kurulu başkanının yetkisini tasdikten bir adım öteye götürerek denetim görevi şeklinde kurgulamış olup önseçimlerde üye kayıt defterinin rolünü düzenlemiştir.

İlçe seçim kurulu başkanlıklarının siyasi parti defterleri ile ilgili iki tür görevi vardır. Bunlar denetim ve tasdiktir. İlçe seçim kurulu başkanlıklarının denetlemekle görevli olduğu tek defter üye kayıt defteridir. 2820 sayılı Kanun'un 42. maddesine göre üye kayıt defterleri, ilçe seçim kurulu başkanı tarafından en az altı ayda bir defa olmak üzere incelenir. Üye kayıt defteri dışında kalan demirbaş eşya defteri, gelen ve giden evrak kayıt defteri, karar defteri, gelir ve gider defteri üzerinde ilçe seçim kurulu başkanlıklarının denetim yetkisi olmamakla birlikte sadece tasdik yetkisi bulunmaktadır.²¹ Bu doğrultuda siyasi partinin isminde 2820 sayılı Kanun'a açıkça aykırı ibareler olması durumunda ilgili siyasi partiye ait defterlerin yasaklı parti ismiyle tasdik edilemeyeceğine dair ilçe seçim kurulu başkanlığı kararı YSK tarafından kaldırılmış ve bu konunun seçim yargısının görev alanı dışında olduğuna karar vermiştir.²²

2820 sayılı Kanun'un 60. maddesine göre tutulması zorunlu defterler; karar defteri, üye kayıt defteri, gelir ve gider defteri, gelen ve giden evrak kayıt defteri ile demirbaş eşya defteri olup bu defterlerin sayfaları ve sayfa sayıları ilgili siyasi parti teşkilatının bulunduğu ilgili ilçe seçim kurulu başkanı tarafından mühürlenir ve tasdik edilir. Bunun dışındaki defterlerin tutulması zorunlu olmayıp ihtiyari niteliktedir. Bu çerçevede siyasi partiler yönetsel bağımsızlıkları gereği teşkilat kademlerinde farklı defterlerin tutulmasını iç hukuklarında öngörmeleri mümkündür. İlçe seçim kurulu başkanlıklarınca sadece kanuna göre tutulması zorunlu olan defterler tasdik edilmesi gerekmesinin yanında siyasi partiler tarafından kendi iç hukuklarına göre ihtiyari olarak tutmakta oldukları defterlerin ilçe seçim kurulu başkanlıkları tarafından tasdik edilmesi mümkün değildir.²³ Bununla birlikte kanunda tutulması zorunlu defterler arasında bulunmamakla birlikte içerik olarak kanunen tutulması zorunlu defterlerle aynı içerikte olan defterlerin ilçe seçim kurulu başkanlıkları tarafından tasdik edilmesi

21 Yüksek Seçim Kurulu, 2013/2 Genelge, 09.05.2013.

22 Yüksek Seçim Kurulu, K. 2002/18, 09.01.2002.

23 Yüksek Seçim Kurulu, K. 2002/256, 27.04.2002; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2006/389, 09.12.2006; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2012/124, 17.03.2012; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2013/434, 24.10.2013; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2021/92, 10.03.2021.

gerekmektedir.²⁴ Diğer taraftan defter tutma mükellefiyeti ana kademe organları için geçerli olup; kadın ve gençlik kolları, yurt dışı temsilcilikler tarafından tutulması ise zorunlu değildir.²⁵

Siyasi partiler gerek işlerini gerekse de diğer kurum ve kuruluşlar ile ilişkilerini yazılı şekilde yürütme esaslı olarak hareket etmelidirler. Zira siyasi parti organlarındaki yürütme görevleri sınırlı sürelerle bağlı ve fahri niteliklidir. Siyasi partilerin ülkeyi yönetmeye yönelik hukuki ve siyasi hedefleri doğrultusunda kurumsallaşmalarını beklemek hem kanun koyucunun hem de vatandaşların makul beklentileri arasındadır. Bu doğrultuda 2820 sayılı Kanun' un 60. maddesine göre siyasi partiye gelen ve giden evraklar, tarih ve numara sırasıyla gelen ve giden evrak kayıt defterine kaydedilir ve gelen evrakın asılları ile gönderilen evrakın örnekleri bu tarih ve numaralar altında dosyalarında saklanır.

Siyasi partilerin yönetim ve denetim organları ihtiyaç duydukları kararları alarak görevlerini ifa ederler. Bu kararların parti içi demokrasi gereği hesap verilebilir olması ve muhtemel bir hukuki uyuşmazlık esnasında yargı organları tarafından denetlenebilmesi açısından yazılı olması gerekir. Ayrıca özellikle siyasi partilerin yapacakları harcamalarla ilgili yetki verilmesine ilişkin kararlar da özellikle Anayasa Mahkemesi tarafından gerçekleştirilen mali denetim esnasında ibraz edilmesi gerektiğinden karar defterlerinin bu yönlü bir fonksiyonu da haizdir.²⁶ Bu doğrultuda 2820 sayılı Kanun' un 60. maddesine göre bu kararların yazıldığı karar defteri, ilgili organın kararlarını, tarih ve numara sırasıyla ihtiva eder ve alınan kararlar oylamaya katılanlar tarafından imzalanır. Yukarıda ifade edildiği gibi ilçe seçim kurulu başkanlığının denetim yetkisi üye kayıt defterleri ile sınırlı olup karar defterleri bu kapsamda olmayıp, parti iç hukuku gereği farklı bir teşkilat kademesinin üyeliğe kabul kararı verdiği durumlarda kabul kararına ilişkin karar defterinin ilçe seçim kurulu başkanlığına ibrazı gerekmemektedir.²⁷ Ancak siyasi parti üye kayıt defterinin ilçe seçim kurulu başkanlığı tarafından denetlenmesi esnasında üyelerin kayıt durumuna ilişkin tereddüt hâsıl olması durumunda, ilçe seçim kurulu başkanlığının yönetim kurulu karar defterinin sadece ilgili kısmının onaylı bir örneğinin istenmesiyle sınırlı bir yetkisi de söz konusu olmaktadır.²⁸

24 Yüksek Seçim Kurulu, K. 2018/1, 03.01.2018.

25 Yüksek Seçim Kurulu, K. 2014/4277, 12.12.2014.

26 Hamdi **Mehter**, “Siyasi Partilerin Mali Denetimi”, Anayasa Yargısı, C. VIII, 1991, s. 453.

27 Yüksek Seçim Kurulu, K. 2020/621, 10.12.2020.

28 Yüksek Seçim Kurulu, 2013/2 Genelge, 09.05.2013.

Siyasi partilerin kuruluş sürecinde ilgili il veya ilçede teşkilatlanmayı sağlamak üzere siyasi parti genel merkezleri tarafından görevlendirmeler yapılmaktadır. Haliyle yapılan bu görevlendirmeler siyasi parti sicillerinin tutulduğu Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığında yer almamaktadır. Bu şekilde kuruluş sürecinde siyasi parti genel merkezleri tarafından görevlendirilen yöneticilerin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığında kayıtları olmasa dahi kanunen tutulması gereken defterlere yönelik tasdik taleplerinin ilçe seçim kurulu başkanlıkları tarafından yerine getirilmesi gerekmektedir.²⁹

YSK, önceleri elektronik ortamda tutulduktan sonra çıktısı alınmak suretiyle defter haline getirilen evrakların ilçe seçim kurulu başkanlığı tarafından tasdik edilmesinin mümkün olmadığına karar vermiştir.³⁰ Bilindiği üzere 2820 sayılı Kanun'da hüküm bulunmayan hallerde Dernekler Kanunu ve Dernekler Yönetmeliği hükümleri uygulanmaktadır. YSK, süreç içerisinde Dernekler Yönetmeliğinin hükümlerine kıyasen siyasi partiler tarafından tutulacak üye kayıt defterlerinin ilçe seçim kurulu başkanı tarafından önceden her bir sayfasına numara verilerek ve son sayfasına kaç sayfadan ibaret olduğu şerhi verilerek tasdik edilen form veya sürekli formun defter olarak kullanılabileceğine karar vermiştir.³¹ 2014 yılında 2820 sayılı Kanunda yapılan değişiklikle tutulması zorunlu defterlerin elektronik ortamda tutulabileceği öngörülmüştür. 2820 sayılı Kanun'a eklenen 7. madde ile; form veya sürekli form şeklinde tutulacak defterlerin kullanılmaya başlanmadan önce her bir sayfasına numara verilerek ve onaylatılarak kullanılabileceği ilkesi benimsenmiştir.

II. DEFTER TUTMA MÜKELLEFİYETİNİN İHLALİNİN MÜEYYİDELERİ

Siyasi parti defterlerinin tutulmasını önemseyen ve önceleyen kanun koyucu daha ilk günden aksi yönde fiilleri hapis cezası ile müeyyidelen-dirmiştir.³² 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 120. maddesine göre mezkûr Kanun hükümlerine göre tutulması zorunlu defterlerin tutulması, kaybedilmesi, tahrif edilmesi durumunda üç aydan altı aya kadar

29 Yüksek Seçim Kurulu, K. 2018/59, 25.01.2018.

30 Yüksek Seçim Kurulu, K. 2000/158, 25.03.2000; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2002/256, 27.04.2002; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2006/389, 09.12.2006; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2012/124, 17.03.2012.

31 Yüksek Seçim Kurulu, K. 2013/203, 04.06.2013.

32 Recai Akyel, "Türkiye'de Siyasi Partilerin Hukuksal Konumları ve Denetimleri", Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, S. 12, 2018, s. 135.

hapis cezası öngörülmüştür. 2820 sayılı Kanun konuya ilişkin hem cezaları arttırmış hem de fiillere göre farklılaştırılmış cezalar öngörülmüştür. 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 113. maddesine göre mezkûr Kanun hükümlerine göre tutulması zorunlu defterlerin tutulmaması durumunda altı aydan bir yıla kadar hapis cezası, tutulması zorunlu defterlerin tahrif edilmesi, yok edilmesi veya gizlenmesi durumunda ise bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile öngörülmüştür.

2820 sayılı Kanun 1983 tarihli olması sebebiyle siyasi partilere özgü suçlara karşılık olarak ilgili dönemin mevzuatına göre ceza tanımlamaları yapılmıştır. Siyasi partilere özgü suçların birçoğunda hafif hapis cezası öngörülmüş olup 2004 yılında 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle 5252 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun ile hafif hapis cezaları idari para cezalarına dönüştürülmüştür. Bu çerçevede siyasi parti defterlerinin tutulmamasının, tahrif edilmesinin, yok edilmesinin veya gizlenmesinin kanun koyucu nezdinde hukuka ayrılık unsurunun daha yüksek olduğu ifade edilmelidir. YSK, gündemine gelen uyuşmazlıklarda siyasi partilerin ilgili teşkilatlarının kanunen tutulması zorunlu defterleri tutmadığının tespit edilmesi halinde konuyla ilgili olarak ilçe seçim kurulu başkanlıklarınca, gereğinin yapılması amacıyla yetkili Cumhuriyet Başsavcılıklarına bildirilmesi gerektiği yönünde görüş bildirmektedir.³³

Defterlerin diğer önemli fonksiyonlarında biri de siyasi partilerin mali denetimine ilişkin temel veri kaynağı olmasıdır. 2820 sayılı Kanun' un 60. maddesine göre siyasi parti adına elde edilen gelirlerin alındığı ve yapılan harcamaların niteliği ilgili defterlere sıra ile ve belgeleri de belirtilerek kaydedilmekle birlikte bütçe ve kesinhesabın nasıl hazırlanıp düzenleneceği parti iç hukukunda düzenlenmesi öngörülmüş siyasi partilerin yönetsel bağımsızlığı hususunda bir inisiyatif alanı bırakmıştır.

1961 Anayasası döneminde siyasi partilerin mali denetimi esnasında Anayasa Mahkemesi'nin siyasi parti defterlerinin tutulmaması durumunda ılımlı bir perspektifinin olduğu ifade edilebilir. Anayasa Mahkemesi yapmış olduğu denetimlerde tutulması zorunlu defterlerin tutulmadı-

33 Yüksek Seçim Kurulu, 2013/1 Genelge, 25.04.2013; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2009/2778, 19.12.2009; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2016/95, 19.02.2016; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2016/105, 01.03.2016; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2013/625, 31.12.2013; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2017/756, 18.07.2017; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2020/635, 17.12.2020; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2014/7, 04.01.2014; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2016/165, 06.04.2016.

ğını tespit etmesi durumunda bunu mahkeme kararında belirtmekle yetinmiş fakat suç duyurusunda bulunmaya gerek görmemiştir.³⁴ 648 sayılı Kanun hükümleri doğrultusunda bilanço ve kesinhesap defteri tutulsa da kesinhesap çizelgesinin bilanço ve kesinhesap defterine işlenmesi gerektiğine ve bunun bir eksiklik olduğuna işaret ederek bir müeyyide uygulanmadan sadece kararda belirtilmesine hükmedilmiştir³⁵. Benzer şekilde kesinhesap çizelgesinin bilanço ve kesinhesap defterine işlenmeden sadece yapılandırılmasının bir eksiklik olduğuna işaret ederek bir müeyyide uygulanmadan sadece kararda belirtilmesine hükmedilmiştir³⁶.

1982 Anayasası döneminde Anayasa Mahkemesi'nin tutumu daha farklı olmuştur. Anayasa Mahkemesi siyasi partilerin mali denetimi esnasında tutulması gereken gelir ve gider defterlerinin tutulmadığını tespit etmesi halinde, konunun 2820 sayılı Kanun'un 113. maddesi gereği işlem tesis edilebilmesi için Ankara Cumhuriyet Başsavcılığına suç duyurusunda bulunulması yönünde hüküm kurmaktadır.³⁷ Benzer şekilde; Ana-

-
- 34 Anayasa Mahkemesi, E. 1974/6 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 1979/4, 17/04/1979; Anayasa Mahkemesi, E. 1975/6 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 1979/5, 07/04/1979; Anayasa Mahkemesi, E. 1976/6 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 1979/8, 07/06/1979; Anayasa Mahkemesi, E. 1969/9 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 1978/3, 25/04/1978; Anayasa Mahkemesi, E. 1970/6 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 1978/4, 25/04/1978; Anayasa Mahkemesi, E. 1971/6 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 1978/, 25/04/1978; Anayasa Mahkemesi, E. 1972/6 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 1978/6, 25/04/1978; Anayasa Mahkemesi, E. 1968/6 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 1978/2, 28/03/1978; Anayasa Mahkemesi, E. 1967/6 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 1978/1, 28/03/1978; Anayasa Mahkemesi, E. 1971/1 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 1979/6, 17/04/1979; Anayasa Mahkemesi, E. 1972/1 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 1979/7, 17/04/1979; Anayasa Mahkemesi, E. 1973/9 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 1979/9, 07/06/1979; Anayasa Mahkemesi, E. 1973/6 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 1978/7, 22/06/1978.
- 35 Anayasa Mahkemesi, E. 1967/2 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 1979/10, 07/06/1979; Anayasa Mahkemesi, E. 1968/2 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 1979/11, 07/06/1979; Anayasa Mahkemesi, E. 1969/2 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 1979/12, 07/06/1979; Anayasa Mahkemesi, E. 1970/2 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 1979/13, 07/06/1979; Anayasa Mahkemesi, E. 1971/2 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 1979/14, 07/06/1979.
- 36 Anayasa Mahkemesi, E. 1972/2 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 1980/7, 05/06/1980; Anayasa Mahkemesi, E. 1973/2 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 1980/8, 05/06/1980; Anayasa Mahkemesi, E. 1974/2 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 1980/9, 05/06/1980; Anayasa Mahkemesi, E. 1976/2 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 1980/10, 05/06/1980.
- 37 Anayasa Mahkemesi, E. 2015/44 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2018/60, 21/06/2018; Anayasa Mahkemesi, E. 2017/81 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2020/6, 21/05/2020; Anayasa Mahkemesi, E. 2016/1 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K.

yasa Mahkemesi siyasi partilerin mali denetimi esnasında tutulması gereken gelir ve gider defterlerinin ilçe seçim kurulu başkanı tarafından tasdik edilmemesi durumunda³⁸ veya ilçe seçim kurulu yerine notere³⁹ veya parti genel merkezine⁴⁰ tasdik ettirilmesi durumunda da Ankara Cumhuriyet Başsavcılığına suç duyurusunda bulunulması yönünde hüküm kurmaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin bu uygulaması tartışmaya açıktır. Zira kanun koyucu defterin tutulmamasını müeyyidelendirmişken, defterin tasdik edilmemesini ya da yanlış bir makama tasdik ettirilmesine yönelik sarih bir müeyyide öngörmemiştir. Anayasa Mahkemesi'nin bu tutumu suç ve cezada kanunilik ilkesi bağlamında sorunlu olmakla birlikte bazı Anayasa

-
- 2020/5, 21/05/2020; Anayasa Mahkemesi, E. 2010/28 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2013/130, 11/12/2013; Anayasa Mahkemesi, E. 2009/31 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2013/129, 11/12/2013; Anayasa Mahkemesi, E. 2011/53 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2013/118, 25/09/2013; Anayasa Mahkemesi, E. 2010/43 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2013/133, 11/12/2013; Anayasa Mahkemesi, E. 2009/33 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2013/132, 11/12/2013; Anayasa Mahkemesi, E. 2008/39 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2013/131, 11/12/2013; Anayasa Mahkemesi, E. 2008/28 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2015/19, 01/07/2015; Anayasa Mahkemesi, E. 2011/47 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2013/117, 25/09/2013; Anayasa Mahkemesi, E. 2016/12 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2019/21, 16/10/2019; Anayasa Mahkemesi, E. 2011/56 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2013/119, 25/09/2013; Anayasa Mahkemesi, E. 2008/42 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2014/3, 11/02/2014; Anayasa Mahkemesi, E. 2016/74 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2019/37, 16/10/2019; Anayasa Mahkemesi, E. 2010/14 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2014/41, 04/06/2014; Anayasa Mahkemesi, E. 2009/56 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2014/4, 11/02/2014; Anayasa Mahkemesi, E. 2010/63 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2014/5, 11/02/2014; Anayasa Mahkemesi, E. 2010/56 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2014/38, 04/06/2014; Anayasa Mahkemesi, E. 2010/57 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2014/39, 04/06/2014; Anayasa Mahkemesi, E. 2010/47 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2014/43, 04/06/2014.
- 38 Anayasa Mahkemesi, E. 2007/4 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2009/6, 10/02/2009; Anayasa Mahkemesi, E. 2006/7 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2009/5, 10/02/2009; Anayasa Mahkemesi, E. 2007/21 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2008/83, 26/06/2008; Anayasa Mahkemesi, E. 2006/28 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2008/82, 26/06/2008; Anayasa Mahkemesi, E. 2005/24 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2008/81, 26/06/2008; Anayasa Mahkemesi, E. 2009/60 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2009/44, 10/11/2009; Anayasa Mahkemesi, E. 2008/46 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2009/4, 10/11/2009.
- 39 Anayasa Mahkemesi, E. 2002/28 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2008/70, 29/04/2008; Anayasa Mahkemesi, E. 2001/26 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2008/68, 29/04/2008; Anayasa Mahkemesi, E. 2008/14 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2010/14, 10/03/2010; Anayasa Mahkemesi, E. 2005/5 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2009/28, 13/05/2009.
- 40 Anayasa Mahkemesi, E. 2010/61 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2014/52, 04/06/2014; Anayasa Mahkemesi, E. 2010/64 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2014/53, 04/06/2014.

Mahkemesi üyeleri karşı oylarında da bu hususa yer vermişlerdir.⁴¹ Zira Yargıtay'da defterleri tasdik ettirmemenin de 2820 sayılı Kanun'un 113. maddesi kapsamında suç teşkil etmediğine karar vermektedir.⁴²

Siyasi partilerin defter tutma yükümlülüğünün ihlal edildiği iddiasıyla ile ilgili yargılama sürecindeki en önemli sorun defter tutma mükellefiyetinin hangi makama ait olduğunun tespit edilmesine odaklanmaktadır. 2820 sayılı Kanun defter tutma mükellefiyetini herhangi bir makama yüklememiş gibi Dernekler Kanunu ve Dernekler Yönetmeliği de bu konuyla ilgili bir hüküm ihtiva etmemektedir. Bu bağlamda defter tutma yükümlülüğünün tespitinde siyasi partinin iç hukukuna bakmak gerekecektir. Esasen bu hususunun 2820 sayılı Kanun'da doğrudan düzenlenmesi daha isabetli olurdu. Zira bu husus 2820 sayılı Kanun görüşmelerinde de dile getirilmiş ve tartışılmıştır. 2820 sayılı Kanun'un görüşülmesi esnasında Danışma Meclisi üyesi (Kocaeli) emekli hâkim Saim Feridun Güray 648 sayılı Kanun döneminde defterlerin hangi makam tarafından tutulacağının tespit edilmemesi sebebiyle haksız beraat kararları verildiğine işaret etmesine rağmen Anayasa Komisyonu adına cevap veren Danışma Meclisi üyesi (Trabzon) Prof. Dr. Akif Erginay defterler bakımından sorumluluğun kime ait olacağının içtüzükte belirtilmesinin yeterli olduğu ifade edilmiştir.⁴³ Devam eden görüşmelerde Danışma Meclisi üyesi (Kocaeli) emekli hâkim Saim Feridun GÜRAY aynı tereddütleri ifade ettikten sonra Danışma Meclisi Başkanı'nın; siyasi parti tüzüğünde defterlerin tutmakla mükellef bir kişi tespit edilmezse ne yapılabileceğine dair sorusuna, Anayasa Komisyonu kâtibi Abbas Gökçe, tüzükte bu yönde hüküm yoksa sorumluluğun Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına ait olduğunu devamında ise ihtar ve kapatma seçeneklerinin devreye alınması gerektiğine işaret etmiştir.⁴⁴

41 Anayasa Mahkemesi, E. 2002/28 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2008/70, 29/04/2008; Anayasa Mahkemesi, E. 2001/26 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2008/68, 29/04/2008; Anayasa Mahkemesi, E. 2008/14 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2010/14, 10/03/2010; Anayasa Mahkemesi, E. 2005/5 (Siyasi Parti Mali Denetimi), K. 2009/28, 13/05/2009.

42 Yargıtay 15. Ceza Dairesi, E. 201/16504, K. 2013/18490, 26.11.2013, (<https://karararama.yargitay.gov.tr/>).

43 TBMM, Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Yasama Yılı 2, C. XV, s. 155.

44 2820 sayılı Kanun'un görüşmeleri esnasında Danışma Meclisi üyesi (Kocaeli) emekli hâkim Saim Feridun Güray 648 sayılı Kanun döneminde defterlerin hangi makam tarafından tutulacağının tespit edilmemesi sebebiyle haksız beraat kararları verildiğine işaret etmesine rağmen Anayasa Komisyonu adına cevap veren Danışma Meclisi üyesi (Trabzon) Prof. Dr. Akif Erginay defterler bakımından sorumluluğun

Yargıtay, bu sorumluluğun tespitinde; sanığın parti teşkilatındaki görevi tespit edildikten sonra,⁴⁵ ilgili siyasi partinin tüzük ve varsa iç yönetmelik hükümlerine göre ilgili siyasi parti teşkilatında zorunlu defterlerin tutulmasından münhasıran yetkili ve sorumlu kişilerin tespit edilmesi⁴⁶ gerektiğine işaret etmektedir. Diğer taraftan Yargıtay; defterlerle ilgili devir teslim sürecinin gerçekleşip gerçekleşmediğinin araştırılmasının önemine vurgu yaparak,⁴⁷ ilgili defterin ilçe seçim kurulu başkanlığında tasdik edilip edilmediği, eğer tasdik edildiyse ilçe seçim kurulu başkanlığından teslim alan siyasi parti görevlisinin tespit edilmesi⁴⁸ gerektiğine de işaret etmektedir.

Siyasi parti teşkilatındaki görevler her zaman usulüne uygun ve çekişmesiz olarak sona ermemektedir. Siyasi parti genel merkezleri il ve ilçe teşkilatlarını 2820 sayılı Kanun'un 19. ve 20. maddesi hükümleri çerçevesinde işten el çektirebilmektedir. Diğer taraftan il ve ilçe teşkilatı yöneticileri bazen şahsi sebeplerle bazen de siyasi sebeplere bu görevlerinden istifa edebilmektedir. Yargıtay; işten el çektirme öncesinde sanığın elinde

kime ait olacağının içtüzükte belirtilmesinin yeterli olduğu ifade edilmiştir. TBMM, Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Yasama Yılı 2, C. XV, s.155. Farklı bir günde yapılan görüşmede Danışma Meclisi üyesi (Kocaeli) emekli hâkim Saim Feridun GÜRAY aynı tereddütleri ifade ettikten sonra Danışma Meclisi Başkanı siyasi parti tüzüğünde defterlerin tutmakla mükellef bir kişi tespit edilmezse ne yapılabileceğine dair soruya Anayasa Komisyonu kâtibi Abbas Gökçe tüzükte bu yönde hüküm yoksa sorumluluğun Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına ait olduğunu devamında ise ihtar ve kapatma seçeneklerinin devreye alınması gerektiğine işaret etmiştir. TBMM, Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Yasama Yılı 2, C. XV, s. 348.

- 45 Yargıtay 19. Ceza Dairesi, E. 2019/31837, K. 2019/13528, 04.11.2019, (<https://karararama.yargitay.gov.tr/>).
- 46 Yargıtay 19. Ceza Dairesi, E. 2016/14341, K. 2017/1854, 02.03.2017, (<https://karararama.yargitay.gov.tr/>); Yargıtay 19. Ceza Dairesi, E. 2015/10941, K. 2017/1430, 20.02.2017, (<https://karararama.yargitay.gov.tr/>); Yargıtay 19. Ceza Dairesi, E. 2019/205, K. 2019/6457, 28.03.2019, (<https://karararama.yargitay.gov.tr/>) ; Yargıtay 19. Ceza Dairesi, E. 2019/32433, K. 2020/1006, 05.02.2020, (<https://karararama.yargitay.gov.tr/>); Yargıtay 7. Ceza Dairesi, E. 2021/18798, K. 2023/1415, 21.02.2023, (<https://karararama.yargitay.gov.tr/>); Yargıtay 7. Ceza Dairesi, E. 2021/21882, K. 2023/1416, 21.02.2023, (<https://karararama.yargitay.gov.tr/>); Yargıtay 19. Ceza Dairesi, E. 2019/29545, K. 2019/13529, 04.11.2019, (<https://karararama.yargitay.gov.tr/>).
- 47 Yargıtay 19. Ceza Dairesi, E. 2015/5317, K. 2016/1688, 11.02.2016, (<https://karararama.yargitay.gov.tr/>); Yargıtay 19. Ceza Dairesi, E. 2015/5395, K. 2016/1691, 11.02.2016, (<https://karararama.yargitay.gov.tr/>).
- 48 Yargıtay 19. Ceza Dairesi, E. 2015/10941, K. 2017/1430, 20.02.2017, (<https://karararama.yargitay.gov.tr/>).

olan defterlerin tespit edilmesi gerektiğine işaret ederek⁴⁹ eğer istifa edilmişse bunun usulüne uygun olup olmadığı ve ilgili siyasi parti teşkilatına ulaşıp ulaşmadığının⁵⁰ araştırılması gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Nitekim belli durumlarda siyasi partinin yetkililerine ulaşılması mümkün dahi olmamakta, ilçe seçim kurulu başkanlığına tasdik veya denetim için bırakılan defterle sahipsiz kalmakta ve bu defterler ilçe seçim kurulu başkanlıklarında muhafaza edilmektedirler.⁵¹

III. MÜEYYİDENİN İSTİSNASI: ZAYİ BELGESİ

Siyasi parti defterlerinin yok olması durumunda yukarıda ifade edildiği gibi cezai müeyyide öngörülmüştür. Bununla birlikte siyasi partilerde tutulması gereken zorunlu defterler bazen günlük hayatın doğal akışı içerisinde kaybolabilmekte veya parti içi rekabetten kaynaklı oluşan durumlar sebebiyle bulunamayabilmektedir.⁵² Bu tür durumlarda nasıl bir yol izleneceğine dair 2820 sayılı Kanunda hüküm bulunmamaktadır.

Bilindiği üzere 2820 sayılı Kanunda hüküm bulunmayan hallerde Dernekler Kanunu hükümleri uygulanmaktadır. 5352 sayılı Dernekler Kanunu'nun 32. maddesi hükmü dernek defterlerinin kaybolması durumunda izlenecek yol ve yöntemleri ihtiva etmektedir. Esasen bu düzenleme Kanun'un ilk halinde mevcut olmayıp 23.01.2008 tarih ve 5728 sayılı Temel Ceza Kanunlarına Uyum Amacıyla Çeşitli Kanunlarda ve Diğer Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 558. maddesi ile kanun metnine eklenmiştir. Kanun koyucunun bu düzenleme ile ilgili temel amacı dernek defterleri ile ilgili yürütülen denetim faaliyetleri esnasında defterlerin kaybolduğundan bahisle denetim faaliyetlerinin akamete uğramasının önlenmesidir.⁵³ Bu çerçevede mezkûr düzenleme ile gerekli dikkat ve özen gösterilmiş olmasına rağmen elde olmayan bir nedenle okunamayacak duruma gelen veya kaybolan defterlerle ilgili olarak, öğrenme tarihinden itibaren on beş gün içinde ilgili siyasi parti teşkilatının bulun-

49 Yargıtay 19. Ceza Dairesi, E. 2015/10941, K. 2017/1430, 20.02.2017, (<https://kararar.ama.yargitay.gov.tr/>).

50 Yargıtay 19. Ceza Dairesi, E. 2019/29545, K. 2019/13529, 04.11.2019, (<https://karararama.yargitay.gov.tr/>); Yargıtay 19. Ceza Dairesi, E. 2017/5840, K. 2018/7208, 12.06.2018, (<https://karararama.yargitay.gov.tr/>).

51 Yüksek Seçim Kurulu, K. 2016/194, 22.04.2016.

52 TÜSİAD, “Siyasi Partiler Yasası TÜSİAD ‘Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi’ Tartışma Toplantıları Dizisi - 1”, 1997, s. 25, 26.

53 TBMM, Temel Ceza Kanunlarına Uyum Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/335) Dönem 23, Yasama Yılı 2, TBMM (S. Sayısı: 56), s. 154.

duğu yerin yetkili mahkemesine zayi belgesi alınabilmektedir. Bu yükümlülüğün yerine getirilmemesi durumunda üç aydan bir yıla kadar hapis veya adli para cezası öngörülmüştür.

Yargıtay on beş günlük sürenin cezai müeyyide açısından söz konusu olduğunu, zayi belgesi alma açısından hak düşürücü süre olmadığına hükmetmiştir.⁵⁴ Yani öğrenme tarihinden on beş gün geçtikten sonra zayi belgesi talep edilmemişse üç aydan bir yıla kadar hapis veya adli para cezası söz konusu iken, on beş gün geçtikten sonra da yetkili mahkemeden zayi belgesi talep edilmesi mümkündür. Diğer taraftan Yargıtay, defterlerin kasten veya kasta yakın bir kusurun varlığı nedeniyle zayi olup olmadığını araştırılarak sonucuna göre bir karar verilmesi gerektiğine işaret ederek hasımsız olarak yürüyen bu yargılamada ispat mükellefiyetinin mahkemede olduğuna hükmetmiştir.⁵⁵

Bu çerçeve tutulması gereken zorunlu defterlerin kaybolmasının ardından ilgili mahkemeden temin edilen zayi belgesi ibraz edilerek yeni bir siyasi parti defterinin tasdik edilmesi talep edilmesi durumunda ilçe seçim kurulu başkanlığı tarafından defterlerin tasdik edilmesi gerekmektedir.⁵⁶ Üye kayıt defterinin kaybolması durumunda; ilçe seçim kurulu başkanlığı tarafından ilgili siyasi partiye makul bir süre verilerek Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı ve siyasi parti genel merkez kayıtlarına uygun olarak üye kayıt defterinin tamamlanması, aksi takdirde ilçe seçim kurulu başkanlığı tarafından Cumhuriyet Başsavcılığı nezdinde suç duyurusunda bulunulması gerekmektedir.⁵⁷

IV. İLÇE SEÇİM KURULU BAŞKANLIKLARININ ÜYE KAYIT DEFTERLERİ ÜZERİNDEKİ DENETİM YETKİSİ

2820 sayılı Kanun'un 60. maddesine göre siyasi parti üye kayıt defterinin mahalle ve köy bazlı tutulması esasına kabul edilmiş olup siyasi partinin genel merkezinde üye kayıt defterlerinin özetinin nasıl tutulacağı hususunun da parti iç hukuku ile düzenlenmesi ilkesi benimsenmiştir. 2820

54 Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E. 2010/7-473, K. 2010/520, 20.10.2010, (<https://karararama.yargitay.gov.tr/>).

55 Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E. 2010/7-473, K. 2010/520, 20.10.2010, (<https://karararama.yargitay.gov.tr/>).

56 Yüksek Seçim Kurulu, K. 2021/231, 14.10.2021; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2019/5157, 10.09.2019.

57 Yüksek Seçim Kurulu, K. 2013/350, 04.09.2013; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2013/349, 04.09.2013; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2014/2880, 02.06.2014; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2014/3232, 11.07.2014.

sayılı Kanun'un 42. maddesine göre ilçe teşkilatı tarafından tutulması gereken üye kayıt defteri; kayıt, sıra numarası, partiye giriş ve çıkış tarihlerini ve diğer bilgileri içermesi gerekmektedir. YSK, bu "diğer bilgiler" kavramını son derece dar bir şekilde yorumlamakta olup örneğin 2820 sayılı Kanun'da üye kayıt defterinde üyelerin fotoğraflarının bulunması gerektiğine dair sarıh bir hüküm olmamasına rağmen ilçe seçim kurulu başkanlığı tarafından üye kayıt defterinin fotoğraflı olması yönündeki uygulaması, YSK tarafından benimsenmemiştir.⁵⁸

İlçe seçim kurulu başkanlıklarının denetlemekle görevli olduğu tek defter üye kayıt defteridir. 2820 sayılı Kanun'un 42. maddesine göre üye kayıt defterleri, ilçe seçim kurulu başkanı tarafından en az altı ayda bir defa olmak üzere incelenir. 2820 sayılı Kanun'un ilk halinde önseçimde parti üyeliğine esas temel hukuki belge üye kayıt defteri iken 31.03.1988 tarih ve 3420 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı kayıtları olarak değiştirilmiştir. Zira YSK da siyasi partilerin üye kayıt defterlerinin, kongre delege seçimlerinde ve ön seçimlerde asli bir rolünün olmadığına, asıl önemli olanın Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığında tutulan kayıtlar olduğuna işaret etmektedir.⁵⁹

İlçe seçim kurulu başkanlıklarında üye kayıt defterleri üzerinde yapılacak denetim üye kayıtlarının usulüne uygun olarak tutulup tutulmadığı ile üye kayıt defterlerinin mühürlерinin ve tasdiklerinin olup olmadığının kontrol edilmesi ile sınırlıdır.⁶⁰ Özellikle üye sayısı fazla olan siyasi partiler açısından her bir üyenin ayrı ayrı kontrol edilmesi ilçe seçim kurulu başkanlıklarının kapasitesini aşan bir boyuta ulaşabileceğinden, denetimin sondaj usulüyle ve rastgele seçilmek suretiyle yapılabilir.⁶¹ Bu doğrultuda üye kayıt defterinde yapılan denetimlerde hiçbir üye kalmadığı tespit edilmesi durumunda, ilçe seçim kurulu başkanlıklarınca yapılacak bir işlem de bulunmamaktadır.⁶²

Üye kayıt defterinin tutulmaması sebebiyle ilçe kongresinin yapılması yönünde karar alan ilçe seçim kurulu başkanlığı kararını itirazen inceleyen YSK, ilçe seçim kurulu başkanlığının bu kararının eksik evrak ikmalî yönünde bir karar olduğuna işaret ederek bir tam kanunsuzluk olmadığı yönünde hüküm kurmuştur.⁶³ Bununla beraber YSK ilçe teşkilatının

58 Yüksek Seçim Kurulu, K. 2013/280, 11.07.2013.

59 Yüksek Seçim Kurulu, K. 2013/203, 04.06.2013.

60 Yüksek Seçim Kurulu, 2013/2 Genelge, 09.05.2013.

61 Yüksek Seçim Kurulu, 2013/2 Genelge, 09.05.2013.

62 Yüksek Seçim Kurulu, K. 2015/109, 01.02.2015.

63 Yüksek Seçim Kurulu, K. 2013/303, 30.07.2013; Yüksek Seçim Kurulu, K. 2013/304, 30.07.2013.

olmadığı yerde üye kaydının yapılamayacağını, üye kaydı yapılmak isteniyorsa ilçe teşkilatı kurulması gerektiği yönünde görüş bildirmiştir.⁶⁴ Bu doğrultuda YSK'nın, üye kayıt defterini siyasi parti teşkilatının faaliyetlerine devam etmesi açısından asgari bir aşama olarak değerlendirdiğini göstermektedir.

Üye kayıt defterlerinin mahalle ve köy esaslı tutulduğu gerçeğinden hareketle kişilerin ikametleri dışında başka bir ilçe teşkilatına üye kaydı yapılamayacağına dair içtihadın⁶⁵ özellikle büyükşehir ilçeleri açısından infaz kabiliyetinin oldukça düşük olduğu değerlendirilebilir. YSK, başka ilçelerde ikamet eden siyasi parti üyeliklerinin silinmesi konusunda ilçe seçim kurulu başkanlıklarının yetkisi olmadığını, bu konuda yetkinin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığında olduğunu, ilgili siyasi partinin ilçede ikamet etmeyen siyasi parti üyelerinin silinmesi konusundaki uyarılara rağmen tutumunu devam ettirmesi halinde Cumhuriyet Başsavcılığı nezdinde suç duyurusunda bulunulması gerektiğine karar vermektedir.⁶⁶ YSK, ilçe bazlı üye kaydı konusunda ısrarcı olmasına rağmen, parti tüzüğünde her üyenin istediği herhangi bir ilçeye kaydolabileceğine cevaz veren bir tüzük hükmü konusunda açık bir görüş vermemesi dikkat çekicidir.⁶⁷ Esasen Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı da üyelik işlemleri bakımından ilçe teşkilatlarını esas aldığından kişilerin ikametgâhlarında ilçe teşkilatı kurulmadan ikamet ettikleri ilçe dışındaki bir ilçe teşkilatı veya genel merkez teşkilatına üye kaydedilemeyeceklerini değerlendirmektedir.⁶⁸ Anayasa Mahkemesi ise ilçe teşkilatı kuruluncaya kadar, üyelerin genel merkez teşkilatına kaydedilmesi ve bu süreçte üyelik başvuruları MYK tarafından karara bağlanarak kayıtların genel merkez üye kayıt defterinde tutulmasına yönelik tüzük değişikliği ile ilgili ihtar başvurusunda siyasi partilerin ilçe teşkilatları kurulana kadar genel merkez teşkilatınca üye kaydedilmesini yasaklayan, ilçe teşkilatları kuruluncaya kadar siyasi partilerin üye kaydetmelerine engel oluşturan açık, belirli ve öngörülebilir nitelikte bir kural bulunmadığına işaret ederek ihtar verilmesi talebini reddetmiştir.⁶⁹

İlçe seçim kurulu başkanlıkları üye kayıt defterleri ile ilgili yapmış olduğu denetimde üye kaydının silinmesi gerektiği konusunda bir durumu

64 Yüksek Seçim Kurulu, K. 2013/542, 28.11.2013.

65 Yüksek Seçim Kurulu, K. 2020/614, 01.03.2014.

66 Yüksek Seçim Kurulu, K. 2016/191, 19.04.2016.

67 Yüksek Seçim Kurulu, K. 2013/600, 21.12.2013.

68 Anayasa Mahkemesi, E. 2022/3 (Siyasi Parti İhtar), K. 2023/1, 28/09/2023.

69 Anayasa Mahkemesi, E. 2022/3 (Siyasi Parti İhtar), K. 2023/1, 28/09/2023.

tespit etmesi halinde gereğinin takdir ve ifası için Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına bildirimde bulunması gerekmektedir.⁷⁰ Bilindiği üzere 2820 sayılı Kanun'un 10. maddesi gereği bir kişi birden fazla siyasi parti-nin üyesi olamadığı gibi, bu durumun tespiti halinde tüm üyelikler sona ermektedir. Bu çerçevede üye kayıt defterlerinin ilçe seçim kurulu başkanlıklarınca denetlenmesi esnasında birden fazla siyasi partiye üyelik tespit edilmesi durumunda gereğinin takdir ve ifası için Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına bildirimde bulunması gerekmektedir.⁷¹

SONUÇ

Siyasi parti defterleri, kamusal otoritenin yapacağı denetim açısından öngörülmüş olsa da siyasi parti üyeleri açısından bir güvence, şeffaflık ve hesap verilebilirlik anlamında önemli bir argüman olarak görülmesi gerekirken, siyasi partilerin defter tutmak konusunda istekli olmadığı ifade edilebilir. Bu durum 648 sayılı Kanun'un ve 2820 sayılı Kanun'un TBMM Genel Kurul görüşmeleri esnasında açıkça görülmektedir. Diğer taraftan siyasi partilerin mali denetimine ilişkin Resmi Gazete'de yayımlanan Anayasa Mahkemesi kararları siyasi partilerin defter tutma(ma) pratiğine ilişkin önemli veriler vermektedir.

Siyasi parti defterleri ile ilgili uygulamaya bakıldığında en önemli sorunun siyasi parti defterlerinin tutulmasına ilişkin hukuki sorumluluğun tespitinden kaynaklandığı görülmektedir. Kanun koyucu siyasi parti defterlerine ayrı bir önem atfetmiş ve bunların tutulmasından kaynaklı sorunları müstakil bir suç olarak tespit ederek hapis cezası ile müeyyidelen-dirmiştir. Buna rağmen siyasi parti defterlerinin tutulması konusunda huku-ken hangi makamın sorumlu olduğuna ilişkin bir hüküm 2820 sayılı Ka-nun'da yer almamaktadır. Siyasi parti defterleri ile ilgili yargılama süreçlerinde siyasi parti defterlerini tutmakla mükellef parti yöneticisinin tespi-tinde parti iç hukukuna itibar edilmesine yönelik müstakar içtihat doğrul-tusunda; bu hususun eksikliği, bozma sebebi teşkil etmektedir. Hem yar-gılamanın amaca matuf olarak ilerlemesi hem de hukuki sorumluluğun her türlü şüpheden uzak ve sarıh bir şekilde yürütülebilmesi açısından, defter-lerin tutulmasından kaynaklı hukuki sorumluluğun 2820 sayılı Kanun ile düzenlenmesinin daha faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Bu sorumlu-luğun il/ilçe başkanında veya onun yazılı olarak görevlendireceği yönetim kurulu üyesinde olması bir öneri olarak değerlendirilebilir.

70 Yüksek Seçim Kurulu, K. 2013/163, 12.09.2013.

71 Yüksek Seçim Kurulu, K. 2013/313, 05.08.2013.

Diğer taraftan defterlerde hukuki güvenliğin tesis edilmesi açısından tasdik makamı olarak ilçe seçim kurulu başkanlığı tespit edilmiştir. Buna rağmen uygulamada defterlerin tasdik edilmeden veya başka makamlar tarafından tasdik edilerek kullanımına yönelik uygulamaların söz konusu olduğu gözlemlenmektedir. Her ne kadar siyasi partilerin mali denetimi veya seçim yargısı tarafından yapılan sair denetimler esnasında böyle bir durum tespit edilmesi durumunda suç duyurusunda bulunulmuş olsa da 2820 sayılı Kanun'da buna yönelik sarıh bir müeyyide söz konusu değildir. Zira Yargıtay da tasdik edilmeyen veya farklı makamlar tarafından tasdiklenen defterlerle ilgili oluşan hukuki durumlarda suç teşkil etmeyeceği yönünde hüküm kurmaktadır. Tasdik yükümlülüğünün hukuken anlamlı olması açısından tasdik yükümlülüğü ile ilgili sarıh hükümlere veya müeyyidelere yer verilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akyel, Recai, “Türkiye’de Siyasi Partilerin Hukuksal Konumları ve Denetimleri”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, S.12, 2018, s. 115- 154.

Akyol, Özgün/ **Tektüfekçi**, Fatma, “Türkiye’de Siyasi Partilerdeki Yanlış Muhasabe Uygulamaları ve Çözüm Önerileri”, Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, C. III, S. 2, 2011, s. 287- 296.

Balta, Tahsin Bekir/ **Bilge**, Necip/ **Gürsoy**, Kemal Tahir/ **Arsel**, İlhan/ **Kapani**, Münici, “Siyasi Partileri Düzenlemek Üzere Hazırlanması Düşünülen Kanun Tasarısı Hakkında Ankara Hukuk Fakültesi Komisyonunun Mütalaası”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XX, S. 1-4, 1963, s. 248- 272.

Çelik, Özlem, “Türk Anayasa Hukukunda Siyasi Partilerin Gelir ve Giderlerinin Mali Denetimi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XII, 2010, s. 1303- 1362.

Gözler, Kemal, Türk Anayasa Hukuku, 3. Baskı, Ekin Yayınları, Bursa 2019.

Güler, Fatih / **Karaönder**, İlker, “‘Kayıp Trilyon?!’ Davası Sürecinin Siyasi Partilerin Mali Denetimi Perspektifinden Analizi”, Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. VII, S. 3, 2024, s. 837- 860.

İba, Şeref, Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku, 8. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2025.

Kaplan, Recep, “Bazı Yabancı Ülkelerde Siyasi Partilerin Mali Denetimini Yapan Kurumlar ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, Maliye Dergisi, S.162, 2012, s. 362- 378.

Mehter, Hamdi, “Siyasî Partilerin Mali Denetimi”, Anayasa Yargısı, C. VIII, 1991, s. 441- 468.

Mehter, Hamdi, Siyasi Partilerin Mali İşlemleri ve Denetimleri, Genişletilmiş 2. Baskı, TÜRMOB Yayınları, Ankara 2008.

Özcan, Hüseyin / **Yanık**, Murat, Siyasi Partiler Hukuku, Gözden Geçirilmiş İkinci Basım, Der Yayınları, İstanbul 2011.

Sönmez, Naim, “27 Mayıs’ın Gölgesinde Çıkarılan İlk Siyasi Partiler Kanunumuz”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 79, 2024, s. 142- 168. TBMM, Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Yasama Yılı 2, C. XV.

TBMM, Millî Güvenlik Konseyi, Sıra Sayısı: 562, Siyasî Partiler Kanunu Tasarısının Danışma Meclisince Kabul Olunan Metni ve Millî Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonu Raporu, (Danışma Meclisi: 1/624; Millî Güvenlik Konseyi: 1/486).

TBMM, Temel Ceza Kanunlarına Uyum Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu (1/335) Dönem 23, Yasama Yılı 2, TBMM (S. Sayısı: 56).

TBMM, Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Merkezi Venedik Komisyonu (Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu) Türkiye'ye İlişkin Görüşleri, Seçimler, Yargı ve Referanduma İlişkin Karar ve Uygulama Kodları, Ankara 2010.

TÜSİAD, “Siyasi Partiler Yasası TÜSİAD ‘Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi’ Tartışma Toplantıları Dizisi - 1”, 1997.

Yücekök, Ahmet Naki, “Siyasi Partilerin Masraf Denetimi”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. XXVII, S. 2, 1972, s. 65- 81.